

İHSAN SÜREYYA SIRMA'NIN TARİHÇİLİĞİ

Mehmet Salih Gündüz*

Öz

Bu çalışma İslam tarihi alanında önemli çalışmaları olan İhsan Süreyya Sırma'nın tarihçiliğini ve onun İslam tarihi ilmine olan katkılarını konu edinmektedir. 1943 Pervari/Siirt doğumlu olan Sırma, şu ana kadar genelde tarih, özelde ise İslam tarihi ile ilgili birçok kitap ve makalesi bulunan ve halen de bu alanlarda nitelikli eserler vermeye devam eden bir tarihçidir. Günümüz İslâm tarihçileri arasında önemli bir konumda bulunan Sırma'nın en önemli eseri, ilk insan ve ilk Peygamber olan Hz. Âdem'den başlayıp Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar gelen ve Müslümanların siyasi tarihini konu edinen beş ciltlik "*Müslümanların Tarihi*" isimli çalışmadır.

İhsan Süreyya Sırma'nın İslam tarihi ile ilgili hazırlamış olduğu çalışmalar çerçevesinde tarih anlayışının belirlenmesi onun İslam Tarihçiliğindeki yerinin ortaya konması açısından önemlidir. Bu çalışmada Sırma'nın eserleri bağlamında onun tarih anlayışı, tarihi algılayış, ele alış ve yorumlama biçimi ile günümüz tarihçilerinden farkı ve İslam Tarihçileri arasındaki yeri ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışmanın ileride İhsan Süreyya Sırma'nın tarihçiliği ile ilgili yapılacak daha ayrıntılı ve kapsamlı çalışmalara temel olması hedeflenmektedir. Bu çalışma yöntem olarak Sırma'nın kendi eserleri ve onunla ilgili yapılan çalışmaların literatür taranmasına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, İslam Tarihi, İhsan Süreyya Sırma, Tarihçilik, Tarih Anlayışı.

İHSAN SÜREYYA SIRMA'S HISTORIOGRAPHY

Abstract

This study focuses on the historiography of İhsan Süreyya Sırma who is Professor of Islamic History and his contributions to Islamic history. Sırma who was born in 1943 in Pervari / Siirt, is the historian of books and articles on history and history of Islam in particular. Sırma's the most important study, which is an important place among today's Islamic historians named "*Müslümanların Tarihi*", is the five-volume which begins from the first human being and the first Prophet, Adam, to the fall of the Ottoman Empire and deals with the political history of Muslims. Determining the understanding of history within the framework of the studies prepared by İhsan Süreyya Sırma on Islamic history is important in terms of revealing its place in Islamic Historiography. In this study, in the context of Sırma's works, his understanding of history, his perception of history, his way of handling and interpretation, his difference from today's historians and his place among Islamic Historians will be tried to be revealed. In addition, this study is intended to be the basis for more detailed and comprehensive studies on the

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 09/10/2019 Accepted / Kabul Tarihi: 21.12.2019

DOI: <https://10.26791/sarkiat.631404>

*İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, msg2156@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4638-1788>

historiography of İhsan Süreyya Sırma. This study is based on literature review of Sırma's own works and related studies.

Keywords: History, Islamic History, İhsan Süreyya Sırma, Historiography, History Approach.

GİRİŞ

Tarihi anlatan, tarih bilincinin oluşmasını sağlayan ve tarihi olayları yorumlayarak onları gelecek nesillere aktaran kişi tarihçidir. Bir tarihçinin tarih anlayışını, tarihi olayları ele alış tarzını anlayabilmek için; o tarihçinin yetiştiği ortam ve dönem, almış olduğu eğitim ve etkilendiği kişiler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Sonuç itibarıyla tarihçi de bir insandır ve hayata yaşamış olduğu dönemin penceresinden bakmaktadır.¹

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki Dekanlık ve İslam tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevinden Temmuz 2019'da emekli olan ve halen münbit bir şekilde eserler vermeye devam eden Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, ülkemizde okuyucuların bilhassa ilahiyat camiasının yabancı olmadığı, İslam tarihi sahasında nitelikli çalışmalarıyla tanıdığı bir ilim adamıdır. Sırma 1943 yılının Nisan ayında Siirt'in Pervari ilçesinde dünyaya geldi. Doğup büyüdüğü zorlu coğrafyanın kısıtlı imkânlarla rağmen Sırma'nın içindeki okuma aşkı onu dünya çapında tanınan önemli bir akademisyen yapmıştır. Sırma, ilkokulu doğduğu Pervari'de ortaokul ve liseyi ise ailesinin karşı çıkmasına rağmen Siirt'te okudu. 1962 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1966 yılında mezun oldu. 1967 yılında doktora yapmak üzere Fransa'ya gitti ve orada 1973 yılında Sultan II. Abdülhamid üzerine yapmış olduğu doktora tezini başarıyla savunarak doktor oldu.

Sırma'nın tarih ilmini doğru bir şekilde öğrenmeye ve onu gelecek nesillere aktarmaya yönelik yaptığı çalışmalar genelde tarih ilmine özelde ise İslam tarihine önemli katkıda bulunmuştur. Sırma'nın bu yönde kitap veya makale olarak şu ana dek yapmış olduğu çalışmalarının büyük bir bölümü basılmıştır. Ayrıca onun birçok kez baskı yapmış olan özgün bilimsel yapıtlarının yanında birçok tercümesi de bulunmaktadır.

Tarihi, geleceği inşa etmek için araç olarak kabul eden bir tarihçi olan Sırma, akademik alandaki çalışmalarının yanı sıra İslam dünyasının güncel sorunlarını da yakından takip eden bir ilim adamıdır. Sırma, gerek tarihi olaylarla ilgili değerlendirmelerini gerekse de güncel meseleler ile ilgili değerlendirmelerini İslam'ın perspektifinden bakarak objektif bir şekilde yapmaya çalışan ve bunu ilmî bir üslup ile yapabilen ender şahsiyetlerdendir.

Sırma'nın düşünce dünyasının önemli kavramlarından olan İslamcılık, onun tarih anlayışında ve tarihî yorumlama biçiminde temel bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Sırma'nın yaşadığı dönemde tanık olduğu tarihî gelişmeler kendisinin tarih algılamasında derin izler bırakmış ve tarih anlayışının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

¹ İhsan Süreyya Sırma'nın hayatı için bkz. Adnan Demircan, *İhsan Süreyya Sırma Kitabı Pervari'den Paris'e*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018).

1. Tarih Tanımı

Tarih çok eskiden beri bilinen bir kavram olup hemen hemen bütün doğu dünyasında - Türkçede, Arapçada ve Farsçada- kullanılan bir kelimedir.² Tarih kelimesinin nereden geldiği hususunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür.³ İhsan Süreyya Sırma'ya göre tarih kelimesi ilk olarak Babilliler'de, ay manasına gelen "verehe" şeklinde kullanılmıştır. Bu kelime, daha sonra Arapçaya "te'rih" olarak geçmiş; bundan "errehe" fiili ile "müverrih" şeklindeki tarih türetilmiştir.⁴

Tarih, en basit anlatımla "geçmişin bilimi" olarak tanımlanmaktadır.⁵ İhsan Süreyya Sırma da tarih nedir sorusunu en küçük çocuktan en yaşlısına kadar kime sorarsak, kafasında hemen geçmişteki hadiselerin canlandığını ifade etmektedir. O, kafalarda canlanan bu hadiselerin, söz konusu kişilerin kültür yapılarına, dünya üzerindeki coğrafi konumlarına, içinde yaşadıkları devletlerin siyasi mekanizmalarına göre de birbirinden farklı şekiller aldığını söylemekte⁶ ve bu durumu şöyle izah etmektedir:

*"Tarihi geçmişleri binlerce seneye varan bir Çinli ile izâfi dahi olsa devletleşmeleri daha birkaç yıl olan küçük bir Afrika ülkesi insanının, tarihe bakışları değişiktir. Tarih deyince, Çinlinin kafasında yüzlerce hanedan, bir o kadar imparatorluk ve nihayet Mao Marksizmi canlanırken, zenci Afrikalının kafasında, ülkesini işgal eden bir İngiliz askeri ya da işkence yapa yapa filleri öldüren bir Fransız avcısı beliriverir. Çinliye göre hanedanların çöküşleri, İmparatorların taç giyme törenleri, Komünizmin yerleşmesi için 'yoldaşlar'ın ne kadar insan öldürdükleri tarihi oluştururken, Afrikalı zencinin tarih perspektifini de, keza işgalci Batıların kamıştan yapılmış kulübeleri, içinde aslanların dolaştıkları ormanları nasıl yaktıkları, zenci kardeşlerinin boyunlarına zincirler bağlanarak köleleştirildikleri oluşturur. Tarihe böylesi bir bakış, her toplumun kendi kültürüne göre şekillenmektedir."*⁷

Tarih, en basit anlatımla "geçmişin bilimi" olarak tanımlansa da tarihçilerin bilimsel ve ideolojik anlayışlarıyla felsefi yaklaşımlarına göre tarihin birbirinden farklı birçok tanımı yapılmıştır.⁸ Bununla birlikte tarih ile ilgili olarak yapılan bu farklı tanımlarda bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Tarihin geçmiş ve günümüz ile alakalı olması, insanların faaliyetlerini konu edinmesi, belgelere dayanması ve tahlile muhtaç olması bu ortak noktaların bazılarıdır.⁹ Sırma, çeşitli çalışmalarında tarihi şöyle tanımlamaktadır:

"Tarih, günümüze kadar geçmişte cereyan etmiş tüm olayların, bütün boyutlarıyla irdelenmesi, soruşturulması ve değerlendirilmesidir. Bize göre tarihten bu anlaşılmalıdır. Okullarda hâdiselerin kronolojik olarak soyut bir şekilde nakledilmesi

² Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1999), 1.

³ Tarih kelimesinin kökü hakkında bkz. Mustafa Fayda, "Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 30.

⁴ İhsan Süreyya Sırma, *İslam ve Tarih*, 9. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 25.

⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, 2. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 1.

⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Neler Sordular*, 5. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 9-10.

⁷ İhsan Süreyya Sırma, "Müslümanlar ve Tarih", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Akli Düşünce ve Felsefenin Doğu'dan Doğuşu: Babil-Keldani-Çin-Hint-İran-İbranî Gelenekleri*, ed. Bayram Ali Çetinkaya ve dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 1: 239-240.

⁸ Adnan Demircan, *Tarih ve Tarihçi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 15. Tarihin birbirinden farklı tanımları için bkz. Fatma Acun, "Tarihte Objektiflik Tartışması", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2/7 (2006): 110.

⁹ Hakan Uzun, "Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik", *Gazi Üniversitesi Kurşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/1 (Şubat 2006): 6.

tarih değildir. 'M.Ö. 1295 yılında Kadeş Savaşı oldu' ya da '1453 yılında Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethetti' demek, tarih değildir."¹⁰

Yukarıdaki tanımın dışında tarihin şöyle bir tanımını da yapmıştır: "Tarih, insanoğlunun yaratılışından bugüne kadar geçirmiş olduğu çeşitli merhaleleri inceleyen, insanoğlunun zaman içindeki terakki ve fonksiyonunu tespiti yarayan ilimdir."¹¹

Sırma'nın tarih tanımında öne çıkan unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Tarih bir ilimdir.
2. Tarihin konusu insan ve zamandır.
3. Tarihin amacı insanoğlunun zaman içinde kat ettiği ilerlemeyi ve değişmeyi incelemek ve ortaya çıkarmaktır.
4. Tarih, sadece geçmişteki hâdiselerin günümüze olduğu gibi nakledilmesi değil, onların değerlendirilmesi ve yorumlanmasıdır.

2. Tarih Yazım Tarzı

Tarihi eserler genel olarak yazılış tarzlarına göre hikayeci (rivayetçi), öğretici (pragmatik), araştırmacı (neden-nasilci) ve sosyolojik olmak üzere dört grupta incelenmektedir.

1. Hikayeci (rivayetçi) tarih yazımı: Olayları felsefi veya diğer bir yönden tetkikle ve sistemleştirmekle uğraşmaz. Sebep-sonuç ilişkisi üzerinde durmaz. Tarihi olayların olduğu gibi naklinden ibarettir.
2. Öğretici (pragmatik) tarih yazımı: Tarihi olaylardan dersler çıkararak geleceği doğru çizebilmek ve okuyucuya ahlaki duygular aşılayabilmek maksadıyla yazılmaktadır.
3. Araştırmacı (neden-nasilci) tarih yazımı: Tarihi olayları anlatmakla beraber, olayların çıkış sebeplerini, bunları hazırlayan etkenleri, sebep ve sonuçları arasındaki ilişkiyi araştırır.
4. Sosyolojik tarih yazımı: Tarihi hadiselerin arkasında gizlenmiş tarihi kanunları ortaya çıkarmaya önem verir.¹²

İhsan Süreyya Sırma, makalelerini ve kitaplarını kaleme alırken daha ziyade onları öğretici tarzda yazmıştır. Çünkü o, tarih yazmanın insanlığın yararı için olması gerektiğini düşünen tarihçilerdendir. Ona göre tarih, insanların ibret almaları için yazılmalı, tarih okuyanlarda da ibret almak için okumalıdır.¹³

3. Tarihin Yazımında Objektiflik

Bir tarihçinin tarih anlayışını ve yöntemini ele almadan önce tarih ve tarihçi arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Çünkü zaman içinde meydana gelmiş olan çeşitli olayları, tarihi olay haline getiren veya tarih yapan kişi tarihçidir. Carr'ın da dediği gibi, "Olgular yalnızca tarihçi onlara başvurunca konuşurlar; hangi olgulara, hangi sıra ya da bağlam içinde söz hakkı verileceğini kararlaştıran tarihçidir."¹⁴ İhsan

¹⁰ Sırma, *İslam ve Tarih*, 28.

¹¹ İhsan Süreyya Sırma, "İslam Tarihine Giriş", *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi)*, 16/4 (Eylül-Ekim 1977): 253.

¹² A. Zeki Velidî Togan, *Tarihî Usûl*, 4. Baskı (İstanbul: Enderun Yayınları, 1985), 2-4; Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, 5-9; Eyüp Baş, "İslam Tarihine Giriş", *İslam Tarihi*, ed. Eyüp Baş, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014): 19-20.

¹³ Sırma, *İslam ve Tarih*, 67-68.

¹⁴ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, trc. Misket Gizem Gürtürk, 2. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 14.

Süreyya Sırma da olguyu tarih yapanın tarihçi olduğunu söylemekte ve bundan dolayı tarihçi ile olgular arasında sürekli bir diyalogun var olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Burada geçmiş olguların tarihçi tarafından nasıl ele alınıp tarihin olguları haline getirildiği, tarihçinin objektifliği gibi bazı meseleler gündeme gelmektedir. Bu yüzden Collingwood, olguları incelemeyi önce tarihçiyi incelememiz gerektiğini söylemektedir.¹⁶ Sırma da benzer bir şekilde tarihçinin şahsiyet ve samimiyetinin tarihi mümkün merteye doğru değerlendirmek bakımından çok önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Çünkü insanoğlunun geçmişinde var olan olgular yığını içinden mecburen bunların bir kısmını seçip yorumunu yapacak, onları tarihselleştirecek olan kişinin tarihçi olduğunu belirtmektedir.¹⁷

Peki, tarihçi bu olguları yorumlarken objektif olabilir mi? Tarihçinin objektifliği meselesi çok tartışılan konulardan biridir. Bu tartışmalarda geçmişte yaşanmış bazı olayların olgusal kesinliği reddedilmemektedir. Çünkü geçmişte yaşanmış olayların çoğu, olgusal yönden kesindir, yani, olayın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda bir şüphe yoktur. Tartışma konusu olguların yorumlanmasıdır.¹⁸

Sırma, geçmişte yaşanmış hadiselerin öncelikle tarihçinin yorumundan geçtiği için tarihçinin tarafsızlık ilkesinin kaybolduğunu söylemektedir. Ona göre, aslında idealde tarafsız olduklarını iddia eden tarihçilerin hiçbirisi gerçekte tarafsız değildir; olamaz da. O, insanın fizyo-ideolojik yapısının buna elverişli olmadığı gibi; materyal ve ortam değişikliğinin de ister istemez objektif tarihçiyi sübjektif yaptığını belirtmektedir.¹⁹ Sırma, tarihçinin tarafsız olamayacağını şöyle bir misal vererek örneklendirmektedir:

“Bilindiği gibi 1974 yılında Türkiye ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında Kıbrıs Savaşı oldu. Farz edelim ki, iki asır sonra dört tarihçi bu olayı incelesin. Bu dört tarihçiden biri Türk, biri Yunan, biri Japon ve bir diğeri de Fransız olsun. Şüphesiz bu tarihçilerin kullanacakları resmi evrak, arşiv malzemeleri ve tarih kitapları ayrı ayrı olacaktır. Türk tarihçisi evvel emirde Türk kaynaklarından istifade edecek ve Türk tezini savunur duruma düşecektir. Yunanlı tarihçinin araştırması bunun tamamen aksi olacaktır. Hele Fransız veya Japon tarihçinin bu konuda varacakları netice çok daha başka olacaktır.”²⁰

Sırma, tarihçiler arasındaki yorum farklılığı dışında tarafgirliğin önemli sebeplerinden birinin de çeşitli kültürlerin tarihçiler üzerinde yapmış olduğu tesirler olduğunu belirtmektedir. Nitekim bütün eğitimini yabancı bir ülkede yapmış olan bir tarihçinin yetiştiği memleketin kültürüne göre meselelere bakmasının doğal olduğunu ifade etmekte ve bu yüzden tarihçinin kendi memleketinin tarihini incelerken bile sübjektif olduğundan yabancı kültürlerin tesirinde kalarak hataya düşeceğini söylemektedir.²¹ Ancak doktorasını Fransa’da yapmasına ve uzun yıllar Avrupa’da yaşamasına rağmen Sırma’nın, eserlerini kaleme alırken Batılıların etkisinde kalarak yazmış olduğunu söylemek çok zordur.

Objektiflik anlayışı yukarıda aktardığımız gibi olan Sırma’nın araştırmalarında olay ve kişiler, mümkün merteye tarafsız bir biçimde ele alınmaya çalışılmış ve söz konusu olan olay ve kişiler objektif bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır.

¹⁵ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 1: 115.

¹⁶ Carr, *Tarih Nedir?*, 27.

¹⁷ Sırma, *İslam ve Tarih*, 78-79.

¹⁸ Acun, “Tarihte Objektiflik Tartışması”, 124.

¹⁹ Sırma, *Neler Sordular*, 35.

²⁰ Sırma, “Müslümanlar ve Tarih”, 1: 277.

²¹ Sırma, *İslam ve Tarih*, 88.

4. Tarihçi Nasıl Olmalıdır?

İhsan Süreyya Sırma tarihçilerin zorunlu olarak belli bir görüş açısına sahip olduklarını ve eserlerini ona göre yazdıklarını söylemektedir. Bu bağlamda da tarihçileri tarih anlayışlarına göre iki kategoride ele almaktadır:

- 1) Gerçekten belli bir görüşe inanmış ve o bakış açısı doğrultusunda araştırma yapan samimi tarihçiler.
- 2) Gerçeği bildiği halde, bazı makamlar elde etme uğruna, tarihi yanlış yazan tarihçiler.²²

Ona göre birinci kategorideki tarihçiler, tarihi hadise ne olursa olsun, onu ele alırken kendi görüşlerine göre değerlendirirler. Dolayısıyla başka bir görüşe sahip olan tarihçi, -hadiseyi bildiğinden- bunları okuyunca yanılgıya fazla düşmez. Çünkü o da aynı hadiseyi kendi görüşüne göre izah eder. Fakat ikinci kategorideki tarihçiler ise tehlikeli olup her zaman bildikleriyle ters düştüklerinden, hırçın ve bağınaz olurlar. Hiçbir aykırı görüşe tahammülleri yoktur. Bulunan belgeler ışığında bir tarihçi yeni bir görüş ortaya atınca, kendi iktidarlarını koruma adına buna karşı çıkarlar.²³

İbn Haldûn, tarih ile ilgilenen kişinin, doğruya ulaşmak ve yanlışlara düşmekten korunmak için değişik kaynaklara ve sistematığe, çeşitli bilgi dallarına, dikkatli ve sağlam bir bakış açısına ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre eğer tarihi haberler konusunda sadece nakle dayanılır, toplumsal hayattaki temel örfler, siyasal ilkeler, uygarlık ve medeniyetlerin kendine has özellikleri dikkate alınmaz ve geçmişte olan mevcut olanla ölçülüp değerlendirilmezse, gelen haberlerin doğruluğundan ve yanlışla düşülmediğinden emin olunmaz.²⁴

İhsan Süreyya Sırma'ya göre de hemen hemen bütün sosyal ilimler, verilerini tarihten, yani tarihçilerin yaptıkları ilimden alırlar. Bu yüzden tarihçilerin, tarihlerini yazarken çok dikkatli olmaları, gelişi güzel rivayetleri tarih diye nakletmemeleri, eserlerini bazılarının hoşuna gitmek için yazmamaları gerekir. Sırma buna dikkat edilmediği zaman, tarihin yanlış öğrenilebileceği gibi, okuyucuların da geçmiş insanlar hakkında, -bu yanlış tarihlere dayanarak- suizanda bulunabileceklerini vurgulamaktadır.²⁵

Sırma, özelde ise Müslüman tarihçinin elden geldiğince tarihi olayları gerçek yönüyle ele alıp okuyucularına sunması gerektiğini, resmi makamları memnun etmek için tarihi tahrif etmenin Müslüman tarih yazıcılığıyla bağdaşmayacağını söylemektedir.²⁶ Bunu şöyle örneklendirmektedir:

“Asr-ı Saadet dediğimiz Peygamber dönemi nasıl bizim tarihimizse, Emeviler, Abbasiler ve nihayet Osmanlılar da bizim tarihimizdir. Veleve ki icraatlarında birçok gayr-i İslâmî unsurlar bulunsun! Bizler o devirlere ait olan kültürün mirasçlarıyız. Dolayısıyla geçmişimiz olan o dönemleri dışlama yerine, onların hatalarını tespit edip söylemeliyiz ki aynı hatalara bizler de düşmeyelim. Bunu yaparken de illa da eksikliklerini bulalım diye bir gayret içine de girmemeliyiz. Fakat varsa -ki vardır- bu

²² Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 117.

²³ Sırma, *İslam ve Tarih*, 81.

²⁴ Abdurrahmân b. Muhammed b. Haldûn, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir, (İstanbul: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004), 1: 31.

²⁵ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 116.

²⁶ Sırma, *İslam ve Tarih*, 81-82.

eksiklikleri hiç çekinmeden yazmalıyız. Başka türlü bir davranış tarihi gerçeklere karşı başka bir bağnazlıktır.”²⁷

Sırma, tarihçiyle beraber tarih okuyucusunun da üzerinde durmak gerektiğini düşünmektedir. Ona göre okuyucu, öncelikle neyi ve niçin okumak istediğinin farkında olmalıdır. Sıradan bir okuyucu, salt kültürünün artması için rastgele tarih sayfalarını çeviriyorsa, o okuyucu ne tarih öğrenebilir, ne de onun kültürü artar. Okuyucu, okuyacağı şeye öncelikle ihtiyaç duymalıdır. Bazı konuları anlayabilmek, onları çözümlenip yorumlayabilmek için onlar hakkında gerçek ve ayrıntılı bilgiye sahip olunması gerektiğine inanmalıdır. Bu ihtiyacı duyduktan sonra bu kişi salim okuyucu olabilir ve aradığını bulabilir. Sırma okuyucunun bu seviyeye geldikten sonra, eserini okuyacağı tarihçi hakkında bilgi toplaması gerektiğini söylemektedir. Ona göre tarihçi şahsiyet sahibi midir, yoksa cebine birkaç kuruş koyuldu mu, istenen tarihi makaleleri yazabilen cinsten midir, yalancılığı var mıdır, işte bütün bu vasıfların araştırılması gerekir. Bu nedenle o, tarih okuyucusu olmanın tarihçi olmak kadar zor ve ehemmiyetli olduğuna dikkat çekmektedir.²⁸

5. Tarihe Olan İhtiyaç

İbn Haldûn’a göre din ve dünya işlerini sağlam temeller üzerine kurmak isteyen kişinin tarihe ihtiyacı vardır. Çünkü ona göre kişi, geçmiş toplumların ahlaklarını, peygamberlerin yaşamlarını ve mücadelelerini, hükümdarların yönetimlerini ve siyasetlerini ancak tarih ile bilip örnek alabilir. Bundan dolayı da o, tarihin çok faydalı, gayeleri yüksek ve önemli bir ilim olduğunu belirtmiştir.²⁹

İhsan Süreyya Sırma’ya göre de tarih, yatağı zaman olan bir nehir gibidir ve insan kendi ilmiyle tarihin zorunlu yatağını değiştirip, istediği yöne çevirebilir. Bu da geçmişin iyi bilinmesiyle mümkündür. Sırma, emperyalist batı dünyasının çok erken bunun farkına vardığından tarih öğrendiğini, tarihi çok iyi bildiği için de, onun yatağını dilediği gibi değiştirdiğini, ona istediği gibi yön verdiğini belirtmektedir. O, gelişmemiş dediğimiz ülkelerin de tarih bilmediklerinden, emperyalist dünyanın kuklaları olduğunu söylemektedir.³⁰

Sırma tarihe olan ihtiyacımızın ölçüsü hakkında şunları söylemektedir:

“Şayet ölçü derken, kemiyet ifade ediyor ve bütün ilimlere olan ihtiyaç içerisinde tarihe düşen pay nedir diye soruluyorsa, tereddütsüz olarak diyebiliriz ki, tarih bugün için müspet bilimler diye tavsif edilen bütün ilimlerden önce gelir. Bunu söylerken de tarihçi olduğumuzu düşünerek sırf tarihi savunmak gayesiyle hareket etmiyoruz. Çünkü gerçekten insanlar tarihlerinden soyutlanacak olurlarsa, varoluş sebepleri olan şahsiyetleri ellerinden alınmış olur. Bir insan, kimya ya da astronomi bilmemekle fazla bir şey kaybetmez, ama aynı insan tarih bilmemekle çok şey kaybeder. Adeta neden yaşadığını dahi bilemez, gününü gün eder; yer, içer ve ölür. Üstelik neden öldüğünü bile bilemez. Çünkü kendisinde şahsiyet oluşmamıştır. Kendisinde şahsiyet oluşmamış bir insana hangi müspet bilimi öğretirseniz öğretin, o kimse insanlık hasletinden yoksundur.”³¹

Sırma’ya göre tefsirciler, hadisçiler, fıkıhçılar tarih bilmeden, İslam tarihi bilmeden; tefsir, hadis, fıkıh yapamazlar. Çünkü o olayların nasıl cereyan ettiğini bizlere tarih

²⁷ Sırma, “Müslümanlar ve Tarih”, 1: 274.

²⁸ Sırma, *Neler Sordular*, 19-20.

²⁹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 1: 31.

³⁰ İhsan Süreyya Sırma, *Tarih Şuuru*, 6. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 20-21.

³¹ Sırma, “Müslümanlar ve Tarih”, 1: 261.

öğretmektedir. Dolayısıyla bütün ilahiyatçıların çok iyi tarih bilmesi gerekmektedir.³² Sırma, genel manada tarih bilgisinin bütün okuyuculara gerekli olduğunu belirtirken devleti yönetenler için de tarih bilmenin ayrı bir önemi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre devlet başkanlarının tarih bilmeleri, eski yönetimlerin iyi ve kötü taraflarını nazarı dikkate alarak devletlerini yönetebilmelerini sağlar. Keza devlet başkanları; insanları ezmenin, onları sömürmenin sonunun hüsrana olduğunu tarih okuyarak bilebilirler. Aynı şekilde ona göre devlet başkanlarının emri altında çalışan bakanlar da tarih bilecekler ki, başkanlarını yanlış yola sevk etmesinler; komutanları tarih bilecekler ki, gereksiz yere orduları savaşa sokmasınlar. Vatandaşların da keza iyi tarih bilmeleri onların iyi yöneticiler seçmesini sağlar. Kısaca Sırma, herkesin tarihe ihtiyacı olduğunu ve tarih bilmesi gerektiğini söylemektedir.³³

Sırma, eserlerini kaleme alırken “geçmişini günümüze taşıma” çabası olarak tarif edebileceğimiz yöntemi kullanmış, zaman zaman ele aldığı dönemin bazı olaylarını günümüz olaylarıyla mukayese etme yönüne gitmiştir. Sırma'nın bu yöntemi kullanmadaki gayesi, günümüzü anlayabilmek için geçmişimizden çıkaracağımız dersler olduğunu göstermektedir.

Sırma, tarih yazmanın tarih için değil; insanlığın yararı için olması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre tarih, insanların ibret almaları için yazılmalı, okuyanlarda ibret almak için okumalıdır.³⁴ Tarihi bu şekil ele alış tarzını onun şu cümlelerinde görebilmekteyiz:

“Bana somut hiçbir yararı olmayacaksa, binlerce sene önceki hadiseleri neden ezberleyip durayım? Hz. Musa'ya işkence yapan Firavun'u; Vietnam'ı, Panama'yı, Somali'yi, Irak'ı kan gölüne çeviren günümüzdeki Batılı liderlerle mukayese etmiyorsak, boşuna tarih okuyoruz demektir. Sasani emperyalizmiyle, günümüz emperyalistlerini mukayese etmiyor ve bir neticeye varamıyorsak, okumamızın faydası yok demektir. İnsan öldürmekten zevk alan Amerikalı yöneticilerin Hiroşima'yı yerle bir eden atom bombası ile Halepçe'yi insan mezbahasına çeviren Saddam'ın aynı zihniyeti aynı dini paylaştıklarını çağrıştırmıyorsa, okuduklarımız ya da yazdıklarımız tarihi bir metin değildir!”³⁵

Sırma, tarih yazmanın insanlığın yararı için olması gerektiğini düşündüğünden dolayı tarih kitaplarının da sade bir dille yazılması gerektiğini düşünmektedir. Bu yüzden kendisi iyi bir akademisyen olmasına karşın çalışmalarında akademik dili kullanmayı tercih etmemiş, kitaplarını çok sade ve basit bir dille yazmaya gayret etmiştir.³⁶

6. Tarihin Dinden Ayrılmazlığı

İhsan Süreyya Sırma'ya göre tarihin dinden ayrılması mümkün değildir. Aksine genel veya özel olsun bütün dünya tarihlerinde en önemli faktör veya malzeme dindir. Sırma, eski çağlardan günümüze kadar yazılmış olan bütün tarih kitaplarında, din adına yapılmış mücadelelere büyük bölümler ayırdığını ve adeta tarihi, din kavgalarının meydana getirdiğini söylemektedir. Nitekim Hz. İsa'ya inanan ilk dönem Hıristiyanların Roma'ya karşı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) davasına inananların, Bizans ve İran'a karşı verdikleri iman mücadelesi din adına yapılmış mücadelelerdir. Avrupa Hıristiyan

³² Demircan, *Pervari'den Paris'e*, 495.

³³ Sırma, *İslam ve Tarih*, 61.

³⁴ Sırma, *Neler Sordular*, 18.

³⁵ Sırma, “Müslümanlar ve Tarih”, 1: 265.

³⁶ Demircan, *Pervari'den Paris'e*, 496.

dünyasının Haçlı seferleri adı altında XI. yüzyılda İslam dünyasına saldırmaları ve Orta Doğu'yu işgal etmesi olayı da din adına yapılmış olan savaşlardandır.³⁷

Bu şekilde tarihin dinden ayrılmasının mümkün olmadığını belirten Sırma'nın, Müslüman devletlerin de yükseliş ve çöküşünü sağlayan temel faktör konusundaki esas görüşü din faktörüdür. Nitekim Sırma eserlerinde çoğu kez; Müslümanların bütün tarihleri boyunca, ne zaman dinleri olan İslam'ın emirlerini hakkıyla yerine getirdiklerinde, buna paralel olarak devletlerinin de yükseldiğini, dinlerine karşı kayıtsız kaldıklarında da devletlerinin çöküp gittiğini vurgulamıştır. Örneğin *Ah Endülüs* adlı kitabın değerlendirme bölümünde Sırma, amaçları sadece İslam'ı tebliğ etmek olan Müslümanların, bu niteliklerine bağlı kaldıkları müddetçe, hem tebliğlerini yapmakta başarılı olduklarını, Fransa içlerine kadar fetihler gerçekleştirdiklerini; hem de İspanya'da egemen olan Hıristiyan devletlerin zulüm ve işkenceleri altında inleyen milyonlarca Hıristiyan ve Yahudi'nin bu zulümden kurtulmalarına vesile olduklarını ifade etmiştir. Öbür taraftan Sırma, burada Müslümanların temel amaçları olan "İ'lây-ı Kelimetullah"ı terk edip, taht kavgalarına, iktidar ve saray entrikalarına başlamasıyla, ya da Allah'a ve insanlara karşı olan mesuliyetlerini bir kenara bırakıp, eğlenceye dalmasıyla, düşmanları karşısında her gün yenile yenile küçüldüklerini ve sonunda İspanya tarihinden silinip yok olduklarını belirtmiştir.³⁸

Kısaca Sırma'ya göre, Müslüman devletlerin büyük başarıları imza atmasını sağlayan temel unsur, kendilerine din olarak kabul ettikleri ve uymaya çalıştıkları İslam dinidir. Bununla beraber, bu Müslüman devletlerin çöküşlerini hazırlayan etken de, onların giderek İslam dininin esaslarını terk etmeleridir. Din faktörünün yanında, Müslüman devletlerin çöküşünü hazırlayan başka faktörlerinde varlığını kabul eden Sırma, bununla beraber bütün bu faktörlerin bir şekilde din ile irtibatlı olduğu görüşündedir.³⁹

7. Genel Tarih İçerisinde İslam Tarihi'nin Yeri

Genel tarih içerisinde İslam tarihinin ne zaman başladığıyla ilgili olarak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İslam tarihini Hz. Adem'den başlayıp günümüze kadar getiren yaklaşımdır. Diğeri ise İslam tarihini Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dünyaya geldiği dönemden başlatarak günümüze kadar getirmektedir. Birinci yaklaşıma göre, ilk insanın aynı zamanda ilahî mesajı ileten ilk elçi olmasından dolayı İslam tarihi ile insanlık tarihi beraber başlamıştır.⁴⁰

İhsan Süreyya Sırma'ya göre, tarihin konusu insan ve zaman olduğu için, tarihin başlangıcı da insanın yaratılmasıyla başlamıştır. İslam inancına göre hem ilk insan hem de ilk peygamber Hz. Adem olduğu için Sırma, insanlık tarihinin Hz. Adem ile başladığını ve onunla başlayan bu tarihin çeşitli merhalelerden geçerek günümüze kadar geldiğini, insanoğlu yaşadığı müddetçe de devam edeceğini söylemiştir.⁴¹

Sırma'ya göre İslam tarihi, tüm insanlık tarihi ile özdeştir ve ilk insan ile başlamıştır. Yani Hz. Adem ilk insan olması nedeniyle insanlık tarihinin, ilk peygamber olması nedeniyle de İslam tarihinin başlangıcıdır. Bu yüzden ona göre tarih, insanın Yaraticısına halife olmayı kabul etmesinden sonra başlamış ve bugüne değin bu halifelik gereklerine uygun ya da zıt yaşadığı tüm hadiseler, İslam tarihini, yani insanlık

³⁷ Sırma, *İslam ve Tarih*, 32-34.

³⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Ah Endülüs*, 3. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 160.

³⁹ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 5: 15-16.

⁴⁰ Adnan Demircan, *İslam Tarihi-1*, (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018), 24.

⁴¹ Sırma, *İslam ve Tarih*, 47.

tarihini oluşturmuştur. Bu bağlamda, Allah'ın emrettiği din olan İslam'ın tebliğ tarihi nasıl İslam tarihini oluşturuyorsa, aynı şekilde bu tebliğe karşı çıkan insanların mücadele tarihleri de İslam tarihinin kapsamı içerisinde yer almaktadır.⁴² Bu yüzden Sırma eserlerini kaleme alırken yazmaya Hz. Adem ile başlamış⁴³ ve çalışmalarında gayri Müslimlerin de tarihine yer ayırmıştır.⁴⁴

8. İslam Tarihi mi, Müslümanların Tarihi mi?

İhsan Süreyya Sırma eserlerini kaleme alırken alışılmış klasik-modern bakış açılarından farklı olarak, “İslam Tarihi” değil “Müslümanların Tarihi” tabirini kullanmayı tercih etmektedir.⁴⁵ Sırma'nın böyle bir tercih yapmasının nedeni, yüzyıllardır bize “İslam Tarihi” olarak öğretilenlerin gerçekte İslam'ın değil, kendilerine Müslüman denilen insanların tarihi, başka bir ifadeyle, Hz. İbrahim'in, Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın ve nihayet Hz. Muhammed'in (s.a.v.), kendilerine gelen vahiyle bildirdikleri dine inananların tarihi olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Yani, hepsi de Allah'ın buyruklarını insanlara bildirmekle görevlendirilen bu peygamberlere, ümmetleri olduklarını söyleyenlerin, bu peygamberlerin getirdiklerine ne oranda uyduklarının ve onları ne oranda yerine getirdiklerinin tarihidir. Daha da somutlaştırılacak olursa, kendilerine “Yahudi” diyenlerin, Hz. Musa'nın getirdiklerini; Kendilerine “Hıristiyan” diyenlerin, Hz. İsa'nın getirdiklerini ve nihayet kendilerine “Müslüman” diyenlerin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiklerini, kendi nefislerine, ahlaklarına, amellerine, sevgilerine, idarelerine, siyasetlerine, savaşlarına, barışlarına v.s.'ye ne oranda uyguladıklarının tarihi, “Yahudilik Tarihi”, “Hıristiyanlık Tarihi”, “İslam Tarihi” değil; “Yahudilerin Tarih”i, “Hıristiyanların Tarihi” ve “Müslümanların Tarihi”dir.⁴⁶ Sırma “İslam Tarihi” değil de “Müslümanların Tarihi” ifadesini kullandığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Yahudiler, Hz. Musa'nın; Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın ve Müslümanlar da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in tebliğ ettiği dini ne hale getirdiler? Yahudi ve Hıristiyanlar, zaman içinde din adamlarının yapmış oldukları icthadlarla (!) hem dinlerini, hem de büyük ölçüde dinlerinin kaynağını değiştirdiler. Onun için ne Hz. Musa'ya gelen Tevrat'ın aslına, ne de Hz. İsa'ya gelen İncilin aslına sahibiz! Bu konuda Müslümanların konumu ise çok farklıdır. Onlar da zaman zaman İslam'a tamamen ters düşen icthad ve tasarruflarda bulunmuş olmalarına rağmen, dinin, yani İslam'ın kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'i değiştirmediler. Müslümanlar, Örnek Halifeler döneminden sonra, özellikle siyasette, İslam'a gereği gibi uymadılarsa/uyumuyorsa da, İslam'ın kaynağı değişmedi ve günümüze kadar geldi. Bunun içindir ki Müslümanların başından geçen bu on beş asırlık zaman sürecini, “İslam Tarihi” olarak değil, “Müslümanların Tarihi” olarak tanımlıyoruz.”⁴⁷

⁴² Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 140.

⁴³ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, 4. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 15-29.

⁴⁴ İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, 4. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016).

⁴⁵ Elimizde var olan bilgilere göre, eserinde “İslâm Tarihi” tabirini kullanan ilk tarihçi Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabi'dir (ö. 748/1348). Eser “Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-(Tabakatü'l-)Meşâhîr Ve'l-a'lâm” ismiyle yayınlanmıştır. Zehabi'den sonraki dönemlerde kaleme alınan birçok eser, müellifi tarafından “İslâm Tarihi” ismiyle anılmıştır. Gerek Müslüman, gerekse gayri müslim birçok tarihçi “İslâm Tarihi” ismini kullanmayı tercih etmiştir. Ancak “İslam Tarihi” tabirinin isim itibarıyla hatalı olduğu hususu bazı tarihçiler tarafından tartışma konusu yapılmıştır. “İslâm Tarihi” tabirinin ismi etrafında yapılan tartışmalar için bkz. Mehmet Şeker, "Neden “İslâm Tarihi”?", *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 1/2 (Aralık 2003): 69-76.

⁴⁶ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 45-53.

⁴⁷ Sırma, “Müslümanlar ve Tarih”, 1: 228.

İhsan Süreyya Sırma'nın "İslam Tarihi" tabiri yerine "Müslümanların Tarihi" tabirini tercih etmesi ona Müslümanların tarihini daha rahat bir şekilde eleştirebilme imkânı sağladığını söylemek mümkündür.

9. Tarihin Bölümlenerek İncelenmesi

İslam tarihi aslında ayrılmaz bir bütünlük arz etmesine karşın günümüzde olduğu gibi ilk dönem tarihçileri de öğrenimini kolaylaştırmak için İslam tarihini bazı dönemlere ayırmışlardır.⁴⁸ İhsan Süreyya Sırma da onların tasniflerine dayanarak şöyle bir bölümlenme yapmaktadır:

I. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önceki peygamberler dönemi.

II. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ondan sonraki dönem.

Bu dönemi de kendi içinde şu şekilde tasnif etmektedir:

1. Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi,
2. Örnek Halifeler (Hulefâ-i Raşidîn) dönemi,
3. Saltanat dönemleri,
 - a) Emeviler dönemi,
 - b) Abbasiler dönemi,
 - c) Osmanlılar dönemi,
 - d) Osmanlılar sonrası, günümüze kadar olan dönem.⁴⁹

Günümüz tarihçileri çalışmalarını genelde Siyer, Emeviler Dönemi, Abbasiler Dönemi, Selçuklular Dönemi, Osmanlılar Dönemi, Roma Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ya da Eski Çağ Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yakınçağ Tarihi gibi belli bir döneme yaymıştır. Buna karşın Sırma'nın çalışmaları belli bir döneme odaklanmış değildir. O eserlerini kaleme alırken Hz. Adem'den başlayarak günümüze kadar yazmıştır. Yani onun sadece dönem tarihçiliği yapmadığını tüm İslam tarihini bir arada incelemiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum onu günümüz tarihçilerinden ayrı ve farklı kılan önemli bir özellik olmuştur.

10. Tarih Kaynakları

Tarih araştırmalarında ve tarih yazıcılığında esas olan bilgi olup, onun elde edilmesi tek başına önemli bir olaydır. Araştırmanın en önemli işlerinden birisi bilginin bulunduğu yerler ve onu elde etme olanaklarıdır. Burada öncelikle bilginin esasının kaynak olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kaynak, konumuz veya araştırma alanımız olan olayla ilgili hakkında aracısız, doğrudan ve açık her türlü bilgi demektir.⁵⁰ Tarih,

⁴⁸ Tarihin çağlara ayrılması, akıl için, tarihin öğretilmesi, incelenmesi ve açıklanması için bir zorunluluktur. Bu yüzden tarihin birçok taksimi yapılmıştır. Léon-Ernest Halkin tarihin bu taksimlerini üç grupta özetlemiştir: "1) Derinliğine taksimler: grupların ve fertlerin siyasî, iktisadî, zihni, artistik, sosyal ve dinî tarihi. 2) Genişliğine taksimler: ülkelerin, bölgelerin, şehirlerin tarihi. 3) Uzunluğuna taksimler: kronolojik devrelere bölünmüş tarih." Bkz. Léon-Ernest Halkin Sırma'nın kendi yapmış olduğu sınıflandırmada ve çeşitli çalışmalarında özellikle Hz. Adem'den başlayarak Osmanlı Devletinin sonuna kadar kaleme aldığı Müslümanların Tarihi adlı eserinde kronolojik bir taksim yapmış olduğu görülmektedir. Bkz. Léon-E. Halkin, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, trc. Bahaeddin Yediyıldız, 3. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 49.

⁴⁹ Sırma, "Müslümanlar ve Tarih", 1: 228.

⁵⁰ Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, 40.

kaynaklara dayalı olarak yazıldığı için kaynak olmadan geçmişe dair anlatılacak olanlar ya hayal ürünü ya da destan veya efsanedir. Bundan dolayı tarihçinin kullandığı kaynağın mevsukiyeti ve kaynağın değeri hakkında bilgi sahibi olması önem arz etmektedir.⁵¹

Tarihin kaynakları durumlarına göre üç ana grupta tasnif edilebilir:⁵²

1- Sesli, görsel ve müzelik kaynaklar; dokümanter filmler, video bant, CD romlar, taş plaklar, ses kasetleri, kitabe, heykel, abide, mezar taşları, madalyalar, paralar, mühürler vb.

2- Sözlü kaynaklar; tarihi şiirler, hikayeler, efsaneler, destanlar, menkıbeler, fıkralar vb.

3- Yazılı kaynaklar; arşiv malzemesi, şecereler, yıllıklar, biyografiler, hatıralar ve seyahatnameler gibi her türlü yazılı belge. Bu kaynak türü tarihçilerin en fazla kullandıkları materyal çeşididir.

İhsan Süreyya Sırma'nın eserlerini kaleme alırken yazılı kaynaklardan daha çok istifade ettiği görülmektedir. Ayrıca -özellikle Siyer ve Peygamberler Tarihi ile ilgili- eserlerini yazarken Kur'an ayetlerine ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerine çokça başvurmuştur. Bu da bu alanda çalışanlar için Kur'an'ın ve Sünnet'in önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Sırma, Kur'an-ı Kerim'in sadece İslam tarihi'nin ve ilk dönem genel tarihin değil bütün İslamî ilimlerin temel kaynağı olduğunu söylemektedir.⁵³ Ona göre İslam tarihi üzerine araştırma yapacak olanlar için ilk kaynak Kur'an-ı Kerim'dir ve Kur'an-ı Kerim'i okumadan, Kur'an-ı Kerim tarihini incelemeyen Resûlullah'ın (s.a.v.) çeşitli olaylara karşı olan tutumunu, bazı konularda hüküm koymasını, emir ve nehiylerin inceliğini, manasını anlamak imkânsızdır. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hareketi ve kanun koyuşu tamamen vahye, yani Kur'an-ı Kerim'e dayanır. Resûlullah (s.a.v.), herhangi bir konuda karar veremediğinde veya kararında yanıldığında Yüce Allah tarafından ikaz edilmiştir. Bu yüzden Sırma, İslâmiyet'in ve dolayısıyla İslam tarihi'nin Kur'an-ı Kerim bilinmeden, okunmadan öğretiminden imkânsız olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁴

Sırma, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsındaki İslamî hareketin temeli olması bir yana; aynı zamanda daha önceki Peygamberlerin tarihlerini (kıssalarını) da kapsayan bir kaynak olduğunu söylemekte ve Kur'an'da bazen bir peygamber için hususi bir surenin ayrıldığını belirtmektedir.⁵⁵ Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'de peygamberler dışındaki şahıslardan,⁵⁶ Yesrib gibi bazı şehir ve mekân isimlerinden,⁵⁷ Ashab-ı Keşf gibi bazı insan gruplarından,⁵⁸ İran-Bizans harbi gibi bazı kavimlerin savaşlarından⁵⁹ bahseden ayetlere de rastlamanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Sırma ayrıca, "Antik Çağlar" dediğimiz dönemlerin ilki olan Hz. Adem zamanını, tarihin bilinen kaynaklarından araştırmanın mümkün olmadığını, o dönemi anlatan

⁵¹ Demircan, *Tarih ve Tarihçi*, 63.

⁵² Tarihçiler, genelde tarihin kaynaklarını birbirinden farklı şekillerde gruplandırırsalar da tarihin kaynaklarının içeriği konusunda hemfikirdirler. Tarih kaynakları ile ilgili olarak farklı gruplandırmalar için bkz. Togan, *Tarihte Usûl*, 36-70; Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, 18-28.

⁵³ Sırma, *İslam ve Tarih*, 143.

⁵⁴ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 156-157.

⁵⁵ Hüd, Yûsuf, İbrâhim, Yûnus, Muhammed Sûreleri gibi.

⁵⁶ Bakara 2/50.

⁵⁷ Ahzâb 33/13.

⁵⁸ Keşf Sûresi.

⁵⁹ Rûm 30/1-4.

kaynaklar arasında inananlar açısından en güvenilir kaynakların ilahi kitaplar olduğunu söylemekte ve bu kitaplardan değişmeden günümüze intikal eden tek kitabın da Kur'an-ı Kerim olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de Hz. Adem'e, hatta ondan sonra gelen dönemlere ait birçok bilgiyi bu otantik kitaptan almak zorunda olduğumuzu vurgulamaktadır.⁶⁰

Sırma, İslam tarihi'nin ve aynı zamanda bütün İslamî ilimlerin ikinci kaynağının Sünnet olduğunu söylemektedir. Sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davranışlarının tamamını kapsar. Ona göre Sünnet bilinmeden ne İslam tarihi ne de diğer İslamî ilimler anlaşılabilir. Çünkü Sünnet, Kur'an'la genel çerçevesi çizilmiş olan İslam'ın pratiğidir. Eğer bu pratik olmasaydı, İslam teoride kalırdı. Bu yüzden o, İslam'ın Sünnet denen pratik ile bilindiğini ve tatbik edildiğini belirtmektedir.⁶¹

Bununla beraber Sırma, İslam'ı bize getiren kişinin son peygamber ve İslam'ın ilk tatbikçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu bu yüzden İslam'ı en iyi bilen de o olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla da Sünnet'in, yani Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'ı tatbik esaslarının, bütün İslam ilimlerinde olduğu gibi, Siyer ve İslam tarihinde de ikinci kaynak durumunda olduğunu vurgulamaktadır.⁶²

Sırma'nın tarihçiliğinde dikkat çeken konulardan bir diğeri de, çalışmalarında Kur'an ve Sünnet dışında çok zengin ve çeşitli kaynaklardan istifade etmiş olmasıdır. Sırma, lisans eğitimi esnasında Arapça, Farsça ve İngilizce öğrenmiş lisans eğitimi bittikten sonra doktora için gittiği Fransa'da doktora tezini Fransızca yazmış ve daha sonraki yıllarda Almancayı da öğrenmiştir. Bu şekilde birçok yabancı dil bilmesi onun diğer dillerdeki literatürleri takip etmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Bununla beraber Sırma, yazmış olduğu kitaplarda ve makalelerde bu dillerde yazılmış olan eserleri de kullanmıştır.⁶³ İçindeki tarihi araştırma merakı onu arşivlere ve kütüphanelere yönlendirmiştir. Bu yüzden eserlerini yazarken sadece yurtiçindeki arşiv ve kütüphanelerde değil aynı zamanda yurtdışındaki arşiv ve kütüphanelerde mevcut olan İslam tarihiyle ilgili materyalleri bulup tetkik etmiş ve onları dünya tarihçiliğinin hizmetine sunmuştur.⁶⁴ Ayrıca Sırma'nın araştırmalarında kullanmak üzere, dünyanın değişik yerlerine yaptığı seyahatlerinde çektiği fotoğrafları biriktirmesi ve bu fotoğrafları eserlerinde kullanması da onun tarihçiliğinde dikkat çeken konulardan bir diğeridir.⁶⁵

SONUÇ

İhsan Süreyya Sırma tarihimizin gelecek kuşaklara en doğru ve insanlara en faydalı olacak biçimde aktarılması için gecesini gündüzüne katarak çalışmış ve bu anlayışla halen yoğun bir şekilde çalışmaya devam eden çok önemli bir tarihçidir. Tarihi geleceği inşa etmek için araç olarak kabul eden Sırma, çalışmalarında İslam tarihini bir bütün olarak ele almış ve bu devamlılığı sağlayacak, birçok makale ve kitap yazmıştır.

⁶⁰ Sırma, *İslam ve Tarih*, 126-128.

⁶¹ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1: 161.

⁶² Sırma, *İslam ve Tarih*, 144.

⁶³ İslam tarihi ile ilgili olarak oryantalistlerin farklı dillerde yapmış oldukları çalışmaların Sırma tarafından hazırlanmış listesi için bkz. Sırma, *İslam ve Tarih*, 166-168.

⁶⁴ Sırma'nın kaynak kullanımında arşiv çalışmalarına örnek için bkz. İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*, 5. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 173-222.

⁶⁵ Sırma'nın fotoğrafları eserlerinde nasıl kullandığı ile ilgili örnek için bkz. Sırma, *Ah Endülüs*, 143.

İhsan Süreyya Sırma, doktora eğitimini Fransa'da yapmasına ve uzun yıllar Avrupa'da yaşamasına rağmen eserlerini kaleme alırken oryantalistlerin etkisinde kalmamıştır. Aksine eserlerinde oryantalistlerin birçok konuda klasik İslam tarihi kaynakları ile ters düşen görüşlerine eserlerinde bazen atıfta bulunarak bunları tenkit etmiştir.

Sırma, eserlerinde ele aldığı dönemi incelerken onun asıl çalışma alanı "Müslümanların Siyasi Tarihi" olduğundan o dönemin sosyal ve kültürel hayat hakkındaki ayrıntılarına hiç girmeyerek, konuların sadece siyasi yönleri üzerinde durmaya çalışmış, meselelerin özünü anlamaya çabalamıştır. Ayrıca Sırma, eserlerinde ele aldığı dönemdeki konuların kolay bir şekilde anlaşılıp olayların gidişatını takip edebilmek için kronolojik metodu esas almış, tahlil ve tespitlerini buna göre yapmaya gayret etmiştir.

Sırma, hayata İslam'ın perspektifinden baktığı için eserlerini kaleme alırken özellikle Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini çoğu kez kaynak olarak kullanmıştır. Ancak onun birçok yabancı dili bilmesi eserlerinde Kur'an ve Sünnet dışında çok zengin ve çeşitli kaynaklardan istifade etmesine olanak sağlamıştır.

Halen verimli bir biçimde eserler vermeye devam eden İhsan Süreyya Sırma gibi önemli ve tanınmış bir tarihçinin eserlerinin tarihi farklı bir bakış açısı ile görmek isteyen herkes tarafından okunması gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca uyguladığı ilmî metotla, yazmış olduğu eserleri ve düşünceleriyle birçok kişiyi etkileyen Sırma'nın yaşamı boyunca gösterdiği çalışma azminin genelde bütün araştırmacılar özelde ise henüz bu yolun başında olan genç araştırmacılar açısından motive edici nitelikte olduğu söylenebilir. Son olarak İhsan Süreyya Sırma'nın hayatı ve tarihçiliğinin ileride yüksek lisans ve doktora gibi daha ayrıntılı ve kapsamlı çalışmalarda incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Acun, Fatma. "Tarihte Objektiflik Tartışması". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2/7 (2006): 109-125.

Baş, Eyüp. "İslam Tarihine Giriş". *İslam Tarihi*. ed. Eyüp Baş, 17-42. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.

Baykara, Tuncer. *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999.

Carr, Edward Hallett. *Tarih Nedir?*. Trc. Misket Gizem Gürtürk. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Demircan, Adnan. *İhsan Süreyya Sırma Kitabı Pervari'den Paris'e*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.

Demircan, Adnan. *İslam Tarihi-I*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018.

Demircan, Adnan. *Tarih ve Tarihçi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

Fayda, Mustafa. "Tarih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 30-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Halkin, Léon-E.. *Tarih Tenkidinin Unsurları*. trc. Bahaeddin Yediyıldız. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406). *Mukaddime*. Trc. Halil Kendir. 2 Cilt. İstanbul Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.

- Kütükoğlu, Mübahat S.. *Tarih Araştırmalarında Usûl*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Ah Endülüs*. 3. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Haçlı Seferleri*. 4. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Sırma, İhsan Süreyya. "İslam Tarihine Giriş". *Diyanet İlmi Dergi (Diyanet Dergisi)*, 16/4 (Eylül-Ekim 1977): 251-256.
- Sırma, İhsan Süreyya. *İslam ve Tarih*. 9. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Sırma, İhsan Süreyya. "Müslümanlar ve Tarih". *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Akli Düşünce ve Felsefenin Doğu'dan Doğuşu: Babil-Keldanî-Çin-Hint-İran-İbranî Gelenekleri*. ed. Bayram Ali Çetinkaya - Ali Osman Kurt - Celal Türer - Hakan Olgun - Ahmet Erhan Şekerci - Şamil Öçal - Abdullah Kahraman - İsmail Çalışkan - Eyüp Bekiryazıcı - Ahmet Hamdi Furat - Selim Eren - Ali Öztürk. 1: 225-308. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Neler Sordular*. 5. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*. 5. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Peygamberler Tarihi*. 4. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Tarih Şuuru*. 6. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Şeker, Mehmet. "Neden "İslâm Tarihi"?". *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 1/2 (Aralık 2003): 69-76.
- Togan, A. Zeki Velidî. *Tarihte Usûl*. 4. Baskı. İstanbul: Enderun Yayınları, 1985.
- Uzun, Hakan. "Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik". *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/1 (Şubat 2006): 1-13.